

Suomi Neuvosto- liiton ulko- politiikassa

Aappo Kähönen: The Soviet Union, Finland and the Cold War. The Finnish Card in the Soviet Foreign Policy, 1956–59. SKS, Bibliotheca Historica 103, Helsinki 2006. 195 s.

■ Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita ja Neuvostoliiton poliittisia pyrkimyksiä Suomessa on käsitelty vuosien varrella useammankin hyllymetrin verran. Tässä suhteessa Aappo Kähösen väitöskirja ei tee uutta avausta, vaan sen kirjoittamisen oikeutus löytyy hänen valitsemastaan näkökulmasta. Perinteinen ”Suomi-avaimenreikä” -perspektiivi on käännetty toisin päin ja Suomi asetettu omalle paikalleen osaksi suurvalta Neuvostoliiton maailmanlaajuista ulkopoliittikkaa.

Väitöskirja kuuluu kylmän sodan tutkimuksen kansainväliseen genreen ja erityisen luontevasti se voidaan määrittellä osaksi Suomessa harjoitettua uudempaa, neuvosto-arkistojä hyödyntävää Suomen ja Neuvostoliiton välisten suh-

teiden tutkimusta. Kähösen painopiste on Suomen ja Neuvostoliiton kahdenvälisissä suhteissa, jotka hän on asettanut laajempaan kylmän sodan ja Neuvostoliiton ulkopoliittikan kehikkoon. Hyvistä aineksista huolimatta keskustelu kansainvälisen kylmän sodan tutkimuksen kanssa, tutkimusuuntien ja konseptien vertailu sekä tutkimuksen tulkinnoista käytävä keskustelu on jäänyt hieman ohueksi. Tämä on harmi, sillä mahdollisuuksia siihen tekijällä olisi ollut. Siitä kertoo pelkästään jo se, mitä Kähönen on jo nyt saanut irti sivutessaan Saksan, Unkarin, Puolan ja Itävallan tapahtumia.

Osaltaan tähän lienee syynä Kähösen tiukka tutkimusrajaus, jonka ansiosta luettavamme on lukijaystävällisen kompakti teos. Kähönen on valinnut tarkastelujaksokseen vaativan minimalistisesti neljän vuoden ajanjakson 1956–59. Vaikka tiukalla rajauksella on kiistämättömät perusteensa, voi myös kysyä eikö olisi ollut kuitenkin syytä aloittaa Stalinin kuolemasta 1953. Tämä olisi tuonut käsittelyyn myös Neuvostoliiton sisäpoliittiset muutokset sekä sen etupiirissä tapahtuneet ja sen politiikkaan oleellisesti vaikuttaneet tapahtumat kuten Itä-Saksassa puhjennut työläismielenosoitukset, Länsi-Saksan hyväksymisen Naton jäseneksi ja Varsovan liiton perustamisen 1955. Näiden tapahtumien analysointi olisi antanut tekijälle mahdollisuuden syventää Neuvostoliiton poliittista kehitystä ja ideologisia prosesseja koskevaa argumentaatiotaan.

Tutkimuksen kiistattomiin

ansioihin kuuluu se, että Kähönen on jäsentänyt tutkimuksensa valitsemansa teoreettisen viitekehyksen mukaisesti aina työn rakennetta myöten. Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa käytetty liberaalin konstruktivismin paradigma ja Robert D. Putnamin teoria kahden tason pelistä (ulko- ja sisäpolitiikan vuorovaikutus) toimii hyvin. Se antaa tilaa hahmottaa eri toimijoita useammassa roolissa: ulko- ja sisäpolitiikan keskinäisyyttä, ideologian, yksilöiden ja kauppa-politiikan roolia.

Kähösen analyysi suomalaisten poliitikkojen ja Kekkonen roolista nostaa monta kertaa mieleen ajatuksen, että juuri tuosta syystä ja noin se on mennyt. Siksi vain korostuu, että Neuvostoliiton analyysissä ei ole päästy yhtä syvälle. Vaikka Kähönen on nimennyt ideologian merkittäväksi tekijäksi Neuvostoliiton politiikassa, on sen ja Neuvostoliiton ulkopoliittikan ja ideologian muotoutumiseen vaikuttaneiden keskeisten toimijoiden, henkilöiden ja instituutioiden sekä poliittisten ryhmittymien analysoinnissa jäätyä yleiselle tasolle.

Lähdemateriaali on tutkimuksen kannalta relevanttia ja Kähönen on hyödyntänyt laajasti saatavilla olevaa neuvostoarkistojen ja suomalaisten arkistojen aineistoa. Neuvostoliiton uudemman ajan puoluearkiston (RGANI) ja ulkoministeriön arkistot (AVP RF) ja Suomessa Kekkonen arkistot ovat osoittautuneet erityisen hedelmällisiksi. Tosin neuvostoarkistot eivät ole olleet myöskään Kähösen vapaasti käytettävissä niin kuin tällais-

sa tutkimuksissa yleensä tilanne on.

Hruštševin 1956 aloittamalla stalinismin purkamisella ja hänen lanseeraamallaan ”rauhanomaisen liennytyksen politiikalla” oli laajat vaikutukset paitsi Itä-Eurooppaan, myös Neuvostoliiton ja Kiinan väliin poliittisiin suhteisiin. Maat ajautuivat eri linjoille erityisesti ideologisissa, mutta myös käytännössä liittolaisyhteistyön kysymyksissä, jotka 1958 puhjennut Taiwanin kriisi nosti pintaan. Samaan aikaan kiristyivät myös Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton suhteet, kun Yhdysvallat päätti sijoittaa keskimatkan ydinohjusten tukikohtia Länsi-Saksaan ja muualle Keski-Eurooppaan. Vuonna 1955 Natoon liittyneestä Länsi-Saksasta oli tulossa Euroopan taloudellinen moottori ja poliittinen vaikuttaja, joka kykenisi haastamaan myös Neuvostoliiton turvallisuusintressit. Skenaario, jota varten Suomen ja Neuvostoliiton välille oli 1948 solmittu YYA-sopimus. Kähönen osoittaa selkeästi kuinka keskimatkan ohjustukikohtien rakentaminen ja Yhdysvaltojen pyrkimys sijoittaa ohjuksia myös Tanskaan ja Norjaan vaikuttivat välittömästi Neuvostoliiton arvioihin Skandinavian poliittisen tilanteen kehittymisestä.

Neuvostoliiton halusi erityisesti kansainvälisten kriisien varalta lisätakuut siitä, että Suomi pysyy sen etupiirissä. Tämä taas edellytti sitä, että Neuvostoliitto kykeni kontrolloimaan Suomen sisäpolitiikkaa ja taloussuhteita riittävän vahvasti. Siksi henkilöillä, poliittisilla linjoilla ja ideologioilla oli merkitystä. Presidentti

Kekkonen poliittinen painoarvo mitattiin sen mukaan, miten hyvin hän kykeni ohjaamaan sisä- ja ulkopoliitikasta syntyvää Suomen kokonaislinjaa. Siten sekä Kekkonen oman vallassa pysymisen että hänen sisä- ja ulkopoliittisen liikku- matilansa kannalta oli elintärkeää, että K-linja johti maalaisliittoa ja että SDP:ssä oli yhteistyöhaluinen skogilainen ryhmä. Tässä yhtyivät Kekkonen ja häntä tukeneiden Suomen uutta ulkopoliittikkaa ajaneiden sisäpoliittiset ja Neuvostoliiton ulkopoliittiset intressit kommunisteja lukuun ottamatta. Kommunistit tukivat Kekkonen ulkopoliittikkaa, mutta heidän sisäpoliittista vaikutustaan muut pyrkivät heikentämään.

Kähönen mukaan Neuvostoliitto koki Fagerholmin hallituksen perustamisen 1958 vakavana takaiskuna ainakin kahdella tavalla. Ensinnäkin Neuvostoliitto arvioi hallituksen pyrkivän vähentämään Neuvostoliiton vaikutusvaltaa Suomen sisäpolitiikassa ja voimistamaan maan länsisuhteita. Tätä vaikutelmaa vahvisti myös Kekkonen oman puolueen K-linjan jääminen tappiolle puolueen sisäisessä taistelussa.

Toiseksi Neuvostoliitto koki Fagerholmin hallituksen perustamisen ideologiseksi takaiskuksi siksi, että vaalien voittaja SKDL jätettiin hallituksen ulkopuolelle samalla kuin kokoomuksesta tuli hallituspuolue. Neuvostoliitto päätyi heti hallituksen perustamisen jälkeen jo elo-syyskuussa siihen, että sen intressit vaativat hallituksen mahdollisimman nopeaa kaatamista. Marraskuussa 1958 puhjennut Ber-

liinin kriisin merkitys tapahtumille oli Kähösen mukaan se, että se teki painostustoimet Neuvostoliitolle helpommiksi.

Yöpakkaskriisin seurauksena Suomen ja Venäjän suhteet ”stabilisoitiin uudelle tasolle”, kun presidentti Kekkonen ja pääsihteeri Hruštšev tapasivat tammikuussa 1959 Leningradissa. Neuvostoliiton vaikutusvalta suomalaisessa sisäpolitiikassa kasvoi uudelle tasolle siksi, että osa Suomen poliittista johtoa ryhtyi aiempaa tiiviimpään yhteistyöhön Neuvostoliiton edustajien kanssa, molempien yhteisten intressien pohjalta. Neuvostoliiton kannalta oli merkittävää se, että Suomeen syntyi ensimmäistä kertaa tilanne jossa Suomen presidentti piti ”välttämättömänä toimia läheisessä yhteistyössä oman maansa hallituksen kaatamiseksi”. Neuvostoliitto pääsi määrittelemään ulkopoliittisiin suhteisiin vedoten ja presidentti Kekkonen tuella, että SKP/SKDL:ää ei voida jättää ainoana suurista puoleista hallituksen ulkopuolelle, ja että eräät puolueet ja puolueiden suuntaukset eivät olleet hallituskelpoisia. Tämä asetti tietyt ehdot Suomen politiikalle ja vaikutti voimakkaasti sen poliittiseen kulttuuriin

Ehkä parhaimmillaan Kähönen on käyttäessään Robert D. Putnamin kahden tason pelin käsitettä kun hän tulkitsee presidentti Kekkonen ja pääsihteeri Hruštševin henkilökoh- taista roolia Leningradin neuvotteluissa. Kansainvälisellä tasolla molemmilla oli yhteinen intressi päästä sopimukseen. Hruštševille Suomi oli Berliiniin kriisin kiristämässä

maailmanpoliittisessa tilanteessa muuttumassa jälleen käyttökelpoiseksi rauhanomaisen rinnakkainelön esimerkiksi. Kekkoselle taas maiden välisen kriisin päättäminen tarjosi tilaisuuden saavuttaa Suomen suvereeniuudelle uskottavuutta lännessä.

Kotimaanpolitiikassa Kekkonen toimintaa rajoitti vahvasti maalaisliiton hajoaminen kahteen kilpailevaan suuntaukseen. Hruštševilla sen sijaan ei ollut Suomen politiikan suhteen samanlaisia ongelmia. Hänen oli vain pyrittävä välttämään ”tahattomia tappioita”, varottava tilannetta jossa Kekkonen olisi ollut halukas sopimukseen Neuvostoliiton kanssa, mutta jossa hänellä ei olisi poliittista voimaa toteuttaa sopimaansa. Kekkonen uskottavuus ja arvo määräytyi sen mukaan, mikä oli hänen kykynsä toteuttaa tehtyjä sopimuksia.

Tässä tilanteessa Kekkonen erityisenä intressinä oli ”koplat” ulko- ja sisäpolitiikka yhteen niin, että ulkopoliitiikan saavutukset vahvistavat hänen ja häntä tukevien poliittisten voimien asemaa kotimaan politiikassa. Tämä oli myös Hruštševin intressi. Neuvostoliiton tavoitteena oli strukturoida Suomen poliittinen kenttä uudelleen siten, että Suomen ulkopoliittisen johdon ja Neuvostoliittoon myönteisesti suhtautuvien tuki lavenisi. Ei Neuvostoliitto kuitenkaan ilmaiseksi tätä saanut. Sen hintana olivat Suomelle tarjotut edulliset kauppasopimukset ja luotot.

Suomi-kortti oli kuitenkin käyttökelpoinen Neuvostoliitolle. Sen avulla Neuvostoliitto

pyrki heikentämään Norjan ja Tanskan Nato-jäsenyyttä ja pitämään Ruotsin sotilaallisesti liittoutumattomana tai puolueettomana. Suomea käytettiin myös esimerkkinä muille Skandinavian maille siitä, mitä hyötyä oli hyvistä suhteista Neuvostoliiton kanssa ”rauhanomaisen rinnakkainelön” periaatteiden mukaisesti. Suomi oli myös Neuvostoliitolle ”viestinviejä” muiden maiden suuntaan ja Suomella oli Neuvostoliiton kannalta rooli eräiden sen ulkopoliittisten tavoitteiden edistäjänä, joista voidaan mainita muun muassa Pohjolan puolueettomuusliitto aloite 1952 ja Pohjolan ydinaseeton vyöhyke aloite 1960-luvulla.

Suometumisena tunnettu ilmiö ei ollut Kähösen mukaan kansainvälisten suhteiden näkökulmasta kuitenkaan mikään erityistapaus, vaan melko tyyppillinen hallitsevan ja alistetussa asemassa olevan valtion välisestä suhteesta muodostunut sisäpoliittinen kulttuuri.

Tämän lisäksi kyse oli myös kahdensuuntaisesta politiikasta, jossa molempien maiden ”pelimiehet” pyrkivät hyötymään yhteisten intressien toteuttamisesta. Tähän voi tietenkin lisätä, että toisella pelaajista vain oli suuremmat resurssit edistää omia intressejään kuin toisella.

Markku Kangaspuro